

Onnodige kerkelijke ruzie

De Gereformeerde Gemeenten schorsten in 1950 ds. Reinier Kok onnodig, maar critici van het bevindelijk-gereformeerde kerkverband beroepen zich ten onrechte op hem.

De veelbesproken schorsing in 1950 van een bekende predikant in de Gereformeerde Gemeenten was niet nodig geweest en bovendien kerkrechtelijk onjuist. Dat het bevindelijk-gereformeerde kerkverband er theologisch anders had voorgestaan als ds. Reinier Kok was gebleven, bestrijdt promovendus ds. Rinus Golverdingen.

► DORDRECHT

De Tweede Wereldoorlog had de Nederlanders gehard en verruwd. En dat kleurde het kerkelijk leven, ook de Gereformeerde Gemeenten. 'Ze konden elkaar stevig de oren wassen', concludeert ds. Rinus Golverdingen (72). Vandaag promoveert hij in Apeldoorn op zijn kerkhistorische onderzoek *Vernieuwing en verwarring* (Den Hertog, Houten) naar ontwikkelingen in de Gereformeerde Gemeenten kort na de Tweede Wereldoorlog.

Een salliante uitkomst van uw proefschrift, namelijk dat rond de schorsing van ds. Reinier Kok en het ontslag van ds. Cornelis Steenblok (zie kader) kerkrechtelijke fouten zijn gemaakt, onthulde u in 2007 al tijdens de herdenkingsbijeenkomst van honderd jaar gereformeerde gemeenten. Dat was intern afgestemd?
'Ik vertaalde mijn mening inderdaad niet zomaar. De herdenkingscommissie en leidinggevende predikanten waren op de hoogte. Mijn kritiek op de kerkrechtelijke procedure heeft weinig weerstand opgevoerd. De algemene opinie binnen de Gereformeerde Gemeenten is ook dat er ernstige fouten zijn gemaakt.'

Wat was er mis met Kok, dat de synode hem schorstte, en hij zich jaren later met zijn gemeente aansloot bij de Christelijke Gereformeerde Kerken?
'Kok had in de dertig jaar dat hij predikant was weinig van zich laten horen. Na de oorlog ging hij opeens brochures schrijven: dertien in drie jaar. Het sluiten van compromissen lag hem niet. Hij was communicatief niet sterk en formuleerde theologisch nogal eens ongelukkig. Daardoor ontstond spraakverwarring over het verbond en het aanbod van genade, het preken van het evangelie. Bij de synode leefde het idee dat Kok leerde dat de beloften van de zaligheid in de Bijbel voor iedereen zijn die de preek hoort, terwijl die alleen voor de mensen zijn die God heeft uitverkoren. Kok was een gereformeed man, maar accentueerde vaak eenzijdig. Dat kwam omdat hij reageerde op Steenblok, die maanden achter elkaar in *De Stam-binder* schreef dat de verbondsbelofte alleen de uitverkorenen toekwam. Op de kansel reageerde Kok met: "De beloften vliegen u als sneeuwvlokken om de oren!"'

U stelt dat het besluit om hem te schorsen niet terecht was.

SCHORSING EN SCHEURING

De jaren 1946 tot 1950 waren een eervolende periode voor heel Nederland, en dus ook voor de Gereformeerde Gemeenten. Tal van initiatieven kwamen van de grond, waarvan het Jeugdwerk de belangrijkste is. En er speelde zich een groot conflict af: de schorsing door de synode van ds. Reinier Kok in 1950. De afgelopen tien, vijftien jaar klonk met regelmaat stevige kritiek op de theologie van de Gereformeerde Gemeenten. Daarin speelde ds. Kok steeds een belangrijke rol. Kritische auteurs als Johan Blaauwendraad en Klaas van der Zwaag, beiden inmiddels ex-leden van de Gereformeerde Gemeenten, stelden dat er met Kok theologisch meer ruimte zou zijn geweest. Samen met de kerkscriften van 1953, een gevolg van het ontslag van ds. Cornelis Steenblok als docent van de Theologische School, is de strijd rond Kok een van de markantste momenten in de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten.

Kok en zijn gemeente in Veenendaal, nu de Pnliëkerk, sloten zich in 1956 aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerken. Het ontslag van Steenblok leidde tot een kerkscriftening waardoor de Gereformeerde Gemeenten in Nederland ontstonden. Het kerkverband telt nu zo'n 24.000 leden; de Gereformeerde Gemeenten hebben ruim 106.000 leden.

Als de synode een commissie van onderzoek had ingesteld en er goede gesprekken waren gevoerd, was een andere oplossing mogelijk geweest.

Wat was de rol van ds. Gerrit Kersten, voorman van de Gereformeerde Gemeenten?
'Kersten was een leider met uitstekende communicatieve eigenschappen. Als hij niet zakelijk kon winnen, dan wel door zijn charme. Kersten overleed in 1948 en was dus alleen bij het voortraject van 1950 betrokken. Hij was altijd op zoek naar compromissen. Over Kok zei hij: "Die man is van gramet. Wat is hij toch moeilijk". Hij wilde Kok echter behouden voor het kerkgenootschap, ook al was hij het met bepaalde opvattingen fundamenteel oneens. Bij een classisvergadering in Barneveld in 1948 over Kok trad Kersten heel dominant op. Kerkrechtelijk klopte het ook niet, want hij vervulde tal van rollen, zoals aanklager, adviseur en rechter. In de regel blijft Kersten heel dicht bij de kerkorde.' Glimlachend: 'Maar af en toe was hij een beetje stout. Het wegvallen van Kersten was een groot gemis, maar als de synode in de geest van Kersten had gehandeld, was dit niet zo uit de hand gelopen.'

De kwestie-Kok is naderhand symbool geworden voor de grenzen van de Gereformeerde Gemeenten. Wie het aanbod van genade te ruim preekt, staat er buiten.

'Daar ben ik het niet mee eens. Het is goedkoop om Kok als symbool van de linkervleugel te zien. Toch beriepen auteurs als Blaauwendraad en Van der Zwaag, maar ook ds. Cor Harnik zich op Kok om de Gereformeerde Gemeenten te bekriftiseren. Harnik kan ik volgen, maar Blaauwendraad en Van der Zwaag gebruikten en interpreterden Kok eenzijdig. De kwestie-Kok is tot mijn proefschrift nooit goed aan de hand van primaire bronnen ontdekt. Dan moet je voorzichtig zijn met een beroep op Kok. Mensen willen gebeurtenissen graag indelen in wit of zwart, de geschiedenis kent beide kleuren niet.'

Je zou verwachten dat een onderzoek naar Kok gevoelig ligt vanwege de onrust die de boeken van Blaauwendraad en Van der Zwaag hebben veroorzaakt.

'Nee, daar heb ik niets van gemerkt. Bij Blaauwendraad en Van der Zwaag zijn de hele Gereformeerde Gemeenten in het geding, het ging er niet alleen om dat ze sympathiseerden met Kok. Nu wordt niet meer over ze gesproken. Met andere woorden, ze vertrokken een smalle stroom, zeker

niet representatief voor de Gereformeerde Gemeenten. Toen hun conclusie te weinig weerklinkte, gingen ze naar een ander kerkverband.'

Bij de schorsing van Kok zijn kerkrechtelijke fouten gemaakt. Is daarvan geleerd?
'De kerk is toentertijd vaak bestuurd op basis van gevoel en dat kan niet. Het kerkrechtelijke besef is sinds die tijd toegenomen. Er kwam een deputaatschap kerkrecht. Op kerkelijke vergaderingen wordt nu, op basis van zorgvuldig onderzoek, grondig doorgepraat voordat een beslissing valt.'

Hoe hadden de Gereformeerde Gemeenten eruit gezien als Kok had mogen blijven?

'Dat kan ik niet zeggen. Tijden en personen veranderen, dus daar zijn geen conclusies aan te verbinden. Duidelijk is dat Kok heeft gezien dat je door eenzijdige nadruk in de preek op de uitverkiezing het zicht op het aanbod van genade kwijtraakt. Dat was zijn verdienste. Waar hij theologisch voorstond, is in de Gereformeerde Gemeenten gebleven.'

'Ik kan niets doen aan wat in bronnen staat.'

De bekeringsweg is gesystematiseerd, zeggen critici.

'De begrippen zijn verhelderd. Maar je preekt geen dogmatiek, maar het evangelie.'

Toch zijn er verschillen tussen predikanten. Het is anders als je ds. Cees Vreugdenhil hoort dan ds. Aart Moerkerken.

'De liggingverschillen zijn niet van vandaag of gisteren, die zijn er altijd geweest. En ze zijn niet groot. Lederen onderschrijft dat het genadeverbond wordt beheerst door de uitverkiezing. Persoonlijke ervaringen kleuren je geestelijke ligging en je prediking. Ik heb zelf een periode van hevige geloofsaanvechtingen gehad. Toen was het aanbod van genade voor mij een lichtende ster. In mijn preken hoor je dat terug. Dat mensen voorkeuren hebben voor en antipathieën tegen predikanten is een feit waarmee je moet leven.'

Kerkleden die zich niet thuis voelen bij de preken vertrekken massaal, in vijftig jaar zo'n zestig-duizend.

Zullen de kerkgenootschappen, ondanks dit theologische verschil, ooit weer samengaan?

'Dat is wel denkbaar, maar niet realistisch op dit moment. Samen gaan moet beginnen met goed contacten op het grondvlak, zo zijn de Gereformeerde Gemeenten in 1907 ontstaan. Wat werf zijn persoonlijke contacten, gezamenlijk dingen oppakken en niet een gedwongen eenheid van bovenaf.'

Maar als plaatselijk predikanten op elkaars preekstoel zouden staan, dan zijn de landelijke synodes niet bij.

'Dat is de vraag. Dan is er immers sprake van toe nadering. Er moet dan een bezinningsgroep zijn die dergelijke processen begeleidt. In het besef d mensen breuken maken en de Heilige Geest breken heilt. De gesprekken zijn in elk geval weer begonnen en ik heb begrepen dat ze minder zullen gaan over 1953 en meer over wat bindt.'

U stelt dat Steenblok op een 'gebrekkige wijze' doceerde aan de Theologische School. Zulke opmerkingen dragen niet bij aan een goede relatie.

'Nee, maar ik kan niets doen aan wat er in de bronnen staat. En de Gereformeerde Gemeenten in Nederland weten inmiddels ook wel dat Steenblok geen sterke docent was.' <